

SÖZLÜ KÜLTÜR EKSENİNDE SEYYİD DERVİŞ BEYAZ OCAĞI HAKKINDAKİ MENKİBELER*

In the Connection of Oral Culture Legends About Seyyid Derviş Beyaz Ocağı

Saadet DAĞ**

Öz

Seyyid tabir olarak, bir topluluğun ileri gelenlerine verilen isimdir. Ehl-i beyt soyundan gelen ocakzâdeler, evlâd-ı resûl oldukları için “seyyid” olarak anılmaktadırlar. Anadolu’da kurulan Alevi dede ocaklarının büyük bir bölümü bu seyyidlerin adlarını taşımaktadır. Seyyid Derviş Beyaz Ocağı da bunlardan biridir. Ocağa ismini veren de “Derviş Beyaz” olarak anılan “Es-Seyyid Şeyh Mahmudü’l-Kebir”dir. Ocağın şeceresinde verilen bilgilere göre; onun kerâmetlerine şahit olan Sultan Murad Hüdavendigâr’dan beri bu ocak, onun ismi ile anılmaktadır. Ocağa ismini veren meşhur menkıbenin ise ateşe girip yanmamak ve buz tutmak kerâmeti olduğu söylenmektedir. Bu söylencelerin söz konusu olduğu menkıbeler, ocağın şeceresinin bir kısmını derleyip kitap haline getiren Metin Küçük Dede’nin çalışması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu çalışma amacı itibarıyla ocağın kerâmetleri üzerine anlatılan birçok menkıbenin derlenmesinden yola çıkmıştır. Söz konusu menkıbeler sözlü kültür ekseninde incelenirse bile ocaklar arasındaki çekişmeler nedeniyle menkıbelere konu olan kerâmetlerin paylaşılabilmesi ocağın dedelerinden Hazır Ali Beyazyıldırım Dede’nin araştırmaları ve elindeki şecereye ait beyanları doğrultusunda açıklanacaktır. Çalışmada önce Metin Dede’nin derlediği şecerede yer alan kerâmetler hakkındaki menkıbelere yer verilecektir. Daha sonra bu çalışmanın ilham kaynağı olarak günümüzde geleneksel dedelik kültürünü devam ettiren Seyyid Haktan Çelik Dede ve ailesinin anlattığı menkıbelere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Seyyid, Derviş Beyaz, Şecere, Kerâmet, Menkıbe.

Abstract

Seyyid (Sayyid) is the name given to the notables of a community. People who are descendants of *Ahl al-Bayt* (the members of the Prophet’s family) are known as *seyyid*. A large part of Alevi *dede* (lit. grandfather; socio-religious leader of the community) institutions established in Anatolia bear the names of these *seyyids*. *Seyyid Derviş Beyaz Ocağı* is one of them. *Derviş Beyaz* is also named after him. He is also *Es-Seyyid Şeyh Mahmūd al-Kebir*. Sultan Murad Hüdavendigâr witnessed the *kerâmet* of this institution. Therefore the name of the hearth (ocak) is known by his name. The *kerâmet* of entering in the fire but not burning, that is, keeping ice has given this institution its name. These stories emerged as a result of the research of Metin Küçük Dede, who published some of his grandfather’s genealogy as a book. For the purpose of this study, it is based on the stories told through the miracles of *dedes* and consists of two parts. Although this study will examine the subject through oral culture, the things that are told in the genealogy of Hazır Ali Beyazyıldırım Dede will be included due to the disagreements between the *dedes* and the miracles told. The subject will thus be explained. In the first part of the study, the miracles of Metin Dede in the genealogy of his own grandfathers will be included. In the second part of the study, the stories of Seyyid Haktan Çelik Dede, who has thousands of fans in the country and abroad, will be covered by his own and his family’s stories.

Keywords: *Seyyid, Derviş Beyaz, Genealogy, Miracle, Legends.*

* Geliş Tarihi: 07.05.2020, Kabul Tarihi: 30.05.2021. DOI: 10.34189/hbv.99.016

** Bilim Uzmanı, saadet.dag.06@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1199-138>

1. Giriş

Şecere nedir? Seyyid kime denir? Seyyidler hakkında bilgi veren yalnızca şecereler midir? Menkıbe nedir? Seyyid Derviş Beyaz Ocağı hakkındaki menkıbeler nelerdir? Bu soruların cevapları, çalışmaya konu olan ve Seyyid Derviş Beyaz Ocağı'na ismini veren Anadolu ve Horasan evliyası olarak da bilinen Es-Seyyid Şeyh Mahmudü'l-Kebir'in şeceresi ve ocağın dedelerinin geleneksel öğretileri üzerinden verilecektir. Bu çalışma amacı itibarıyla iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilham kaynağı bugün yurt içi ve yurt dışında binlerce talipleri olan Seyyid Haktan Çelik dededir. Haktan Dede'nin ceddine dair olan inanış ve talipler arasında süregelen menkıbevi anlatımlar başlangıçta çalışmanın asıl konusu olarak belirlenmişti. Ancak Derviş Beyaz Ocağı'nın, Kureyşan Ocağı ile arasındaki şecere çekişmesinden dolayı çalışmanın ilk bölümünü teşkil eden menkıbevi anlatımların da şecerede yer alan kerametler üzerinden işlenmesi uygun görülmüştür. Bahsi geçen menkıbevi anlatımların yer aldığı şecere, 2011 yılında Metin Küçük Dede tarafından "*Seyyid Derviş Beyaz Ocağı ve Alevilik*" adı altında kaleme alınmıştır. Küçük şeceresini, ocağı hakkında tarihsel bilgiler vererek ve talipler ile ocaklar arasındaki ilişkilere değinerek kitap haline getirmiştir. Ancak aynı ocağa mensup olan Hazır Ali Beyazyıldırım Dede de elindeki şecereyi 2013 yılında Bingöl Üniversitesi'nin düzenlediği "*Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*"nda, "Derviş Gevr-Derviş Beyaz Ocağının Soy Şeceresi" başlığıyla sunmuştur. Hazır Ali Dede'nin verdiği bilgiler, 2014 yılında yayımlanan bildiri kitabının birinci cildinde yer almaktadır. Ona göre ocağın şeceresinden bahseden ilk kaynak, "*Doğu İlleri ve Varto Tarihi*"dir (Beyazyıldırım, 2014: 592). Bu eserde Seyyid Derviş Beyaz Ocağı'nın talibi olan on iki aşiretten bahsedilmektedir. Derviş Beyaz hakkındaki menkıbe şöyledir:

"[...]başlı başına bir kitap dolduracak kadar uzun olan bu şecerenin belirttiğine göre: Şecerede adları yazılı olan on iki Türk aşireti, Selçukîler devrinde Horasan'dan Erzincan'a, Bağın ve Hüsnü Mansur kasabalarına gelmişlerdir. Bu aşiretlerin başında Alevilik halifeleri olarak gelen Horasanlı Seyyid Mahmud Hayrânî ve "Şah Mansur Baba," Hüsnü Mansur kasabasında tekke kurmuşlardır. Sultan Alâeddin, Bağın kasabasına gelirken, Şah Mansur'la Seyyid Mahmud'un oğlu Hacı Kureyş ve Seyyid Ali adıyla anılan Derviş Beyaz, bu on iki aşiretin ağalarını Bağın'da toplayarak bu seyyidlerden mucizât istemiş, bunlardan Şah Mansur duvar yürütmüş. Hacı Kureyş ile Derviş Beyaz da fırındaki ateşe girmişlerdir. Sultan Alâeddin bunların bu mucizelerini şecerede tespit edip silsilelerini tasdik etmiş ve bu on iki Türk aşiretini pirlilik ve mürşitlik bakımından Şah Mansur'la Hacı Kureyş'e ve rehberlik makamında Derviş Beyaz'a mürit edip lokma hakkına bağlamıştır. Tamamen Arapça ve bazı yerlerinde Türkçe ile karışık bir yazıyla yazılan bu büyük şeceredeki sultanların resmî mühür ve yazılarına bakılırsa, Sultan Alâeddin'den bir asır sonra Osmanlı Padişahı Orhan Gazi, bu şecereye ikinci bir şerh çekmiştir[...]"

Sultan Murad Han, Bağın kasabasına gelirken burada tarikat rehberi olan Derviş Beyaz oğullarından Ali Uygun adlı bir zatı gösterdiği liyakatten dolayı kendisine Çapakçur ovasını vakfederek bu ovanın Abı-tahhur köyünde namına bir tekke açmıştır" (Fırat, 1961: 61-63).

Derviş Beyaz Ocağı ile ilgili başka bir çalışma Alparslan Demir'e ait olup "Kureyşan Ocağı'na ait iki şecere üzerine birkaç söz: Şeyh Mahmudü'l-Kebir ya da Derviş Beyaz kimdir?" başlığı altında 2003 yılında *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*'nde yayımlanmıştır. Ancak Demir'in yaptığı çalışma kendi haberi olmaksızın sehven "Kureyşan Ocağı'na Ait" şeklinde bir ek konularak yayımlanmıştır. Bu durum Demir'in çalışmasında vardığı sonuç ile çelişmektedir. Dolayısıyla söz konusu çalışmada yapılan hata, Alparslan Demir tarafından kaynaklanmamış olmakla birlikte hatanın baskı sırasında sehven yapıldığı kanaatine varılmıştır (Demir, 2003: 133-142; Demir, 2005: 520). Bu cümleden olarak "Seyyid Derviş Beyaz Ocağı ve Şeceresi" adlı kitap değerlendirmesi ise Ayşegül Seloğlu tarafından kaleme alınmış ve 2011 yılında *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*'nde yayımlanmıştır (Seloğlu, 2011: 459-460). Öte yandan Alemdar Yalçın ve Hacı Yılmaz'ın 2002 yılında, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*'nde yayımlanan "Kureyşan Ocağı Hakkında Bazı Yeni Bilgiler" ve 2017 yılında basılan *Anadolu'da Bir Oymağın Kültürel Kodları: Koreşanlılar* adlı eserleri, Kureyşan ve Derviş Beyaz şeceresi bağlamında önemli kaynaklardır. Kibar Taş'ın 2017 yılında doktora tezi olan *Dünü ve Bugünü ile Kureyşan Aşiretleri* (Taş, 2017: 136), 2018 yılında *OTAM*'da yayımladığı "Kureyşan Aşireti'nin/Ocağı'nın 16. Asırdaki Kureyş Cemaati ile Tarihsel Bağlamdaki Yakınlığı" (Taş, 2018: 229-246) ve 2019 yılında *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*'nde yayımlanan "Seyyid Mahmud-ı Kebir'in (Kureyş) Seyyid Mahmud Hayrani ve Derviş Beyaz/Gevr İle Tarihi Bağ" adlı çalışmaları önemlidir.

Seyyid Derviş Beyaz ve Kureyşan Ocakları arasındaki gerek şecere çekişmesi gerekse dedelerin kendi aralarında anlaşamaması zaman zaman akademiye de taraf tutmaya zorlamıştır. Bu durum her iki ocağı tarafsız bir şekilde incelemek isteyen araştırmacıların işini zorlaştırmıştır. Aynı zorluk bu çalışmanın da kaderini etkilemiştir. Seyyid Derviş Beyaz Ocağı'nın dedeleriyle ilk olarak 2016 yılında görüşülmüş, toplanan bilgiler 2017 yılında gruplandırılarak yazıya geçirilmiştir. Ancak birkaç yıl süren çalışmalar sonucunda yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü bu konuda şimdilik bir tez yazılamayacağı, yazılsa bile Alevi-Bektâşi Kültürü'ne katkı sağlayacak mahiyette olamayacağı kanaatine varılmıştır. Bu nedenle derlenen bilgiler içinden çıkarmalar yapılarak çalışmanın makale olarak özetlenmesi uygun görülmüştür. Bunu yaparken her iki ocağın dedelerini incitmemeye ne kadar gayret etsek de bunu başarıp başaramadığımıza çalışma sonunda siz değerli okuyucular karar vereceksiniz. Gayemiz, hangi ocak daha kerâmet ehli, bakın, görün, demek değildir. Nitekim "Er'i, er'den seçen kördür!"

Hazır Ali Dede'nin elinde bulunan şecerede Şah Mansur'a, Seyyid Mahmud Hayrânî'ye, Hacı Kureyş'e ve bunların şecerede yazılı olan on iki pîri ile müşîdi olduklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Üstelik Hacı Kureyş ile Derviş Beyaz'ın fırına birlikte girdiklerine dair de herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şecerede yer alan menkibeler doğrudan Derviş Beyaz'a ait olup bu on iki aşirette Derviş

Beyaz'ın talipleridir (Beyazyıldırım, 2014: 593). Zaten fırına girip de yanmamak hakkındaki bu menkıbe, esasında Bektâşi menakıpnamelerinde de sıklıkla geçen ateşe hükmetmek motifine de benzemektedir. Zira bu menakıpnamelere göre ateşe giren kişi yanmadığı gibi yürüdüğü tarafta da ateşi söndürmektedir (Ocak, 2002: 166). Öte yandan Ali Yaman da Kureyşan Ocağı ile ilgili tartışmaya açıklık getirmek için şecereyi incelediğini ve hakikaten Hacı Kureyş, Baba Kureyş, Kureyşan ya da Seyyid Mahmud Hayranî adlarının şecerede geçmediğini belirtmektedir. Kendisine gelip konunun açıklığa kavuşması ricasında bulunan Vartolu Seyyid Cafer'in oğlu, Mehmet Nuri Beyazyıldırım'dır. Nuri Dede, Hazır Ali Dede'nin de kardeşidir. Nuri Dede, Varto'daki Feran aşireti ağalarından *Doğu İlleri ve Varto Tarihi* adlı kitabın yazarı M. Şerif Fırat'ın 1940'lı yıllarda babası Seyid Cafer'i ziyaret ettiğini, bir kitap yazacağından dolayı yardım istediğini ve babasının da şecereyi de getirmek suretiyle okuduklarını ve gereken bilgileri Cafer Dede'nin el yazısıyla yazıp Fırat'a teslim ettiğini belirtmiştir. Ancak yazarın; Derviş Beyaz, Baba Mansur ve Kureyşanlılar'a sanki bir post dağılımı yaparak Pirlık, Rehberlik ve Mürşitlik verdiğini diğer hususları da gerçeğe aykırı olarak yazdığını belirtmiştir. Buna mukabil Yaman, bu şecerenin kendisini Prof. 1400 olarak tanımlayan Nazmi Nizami Sakallıoğlu ve Kureyşanlı Seyyid Kekil tarafından iki ayrı kitap olarak basıldığını ancak her iki kitabın da biçim ve içerik bakımından yetersiz olduğunu belirtmiştir (URL1, Erişim tarihi: 11.06.2019). Çalışmamızın konusu olan Seyyid Derviş Beyaz Ocağı ile ilgili bu ön bilgiyi verdikten sonra yukarıdaki soruların yanıtlanması ve aralarında bağlantı kurulduktan sonra menkıbevi anlatımlara geçilmesi uygun görülmüştür.

Şecere; bir soyun, bir ailenin bilinen en eski atasından başlayarak son üyelerine kadar bütün bireylerini gösteren soyağacı demektir. Bugün Alevi kaynakları arasında önemli bir yer tutan şecerelerin yanı sıra; belgeler, kayıtlar, risaleler, mektuplar (Yıldırım, 2012: 136-137), tahrir defterleri, vakıf defterleri, mühimme defterleri, salnameler, kronikler (Aksüt, 2012: 36-38), menkıbeler, nefesler, Osmanlı arşiv belgeleri, (Gülten, 2012: 140) bu belgeleri daha da açmak gerekirse vakfiyeler, icazetnameler, divanlar, fermanlar, (Yılmaz, 2017a: 242) bunların dışında cönkler, erkânameler, buyruklar (Taşgım, 2002: 30), Hüsniye ve diğer mezheplerin kaynakları, (Özdemir, 2014: 33-34) makteller, velayetnâmeler, gülbanklar, deyişler ve Fazilet-nâme-i İmam Ali, (Kaplan, 2016: 304-305) vs. yer almaktadır. İmam Cafer-i Sâdık'a ait olduğu kesin olmadığı halde onun adına birkaç ayrı buyruk da bulunmaktadır (Öz, 2011: 63). Ancak Aleviler arasında kısaca buyruk olarak bilinen bu eserin İmam Cafer-i Sâdık'tan kaldığına inanılır ki eserin içindeki tüm sözlerin ona ait olması da bu durumu doğrular mahiyettedir (Bozkurt, 2011: 6-8). Buyruklar ise; Şeyh Sâfi, İmam Cafer-i Sâdık, Menakıb ve Şah İsmail Buyruğu (Taşgım, 2018: 212), asıl ismi Menâkıbü'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr (Köprülü, 1976: 282) olarak bilinmektedir. Bunlara ek olarak Aleviler arasında önemli bir yere sahip olan bir başka eser Hz. Ali'nin sözlerinden derlenmiş Nehcü'l Belağa'dır. Bu eser, Seyyid Razi'ye ait olmakla birlikte birçok yabancı dile de çevrilmiştir (Razi, 2013: 6-16).

Aleviler tarafından kaleme alınan kaynakların sayısı azdır (Yıldırım, 2012: 137). Şecereler ise bu bağlamda önemli olmalarına rağmen tarihsel açıdan fazla bilgi barındırmazlar. Ancak kişiler arasındaki akrabalık ilişkileri hakkında ciddi anlamda bilgi vermektedirler (Bernheimer, 2016: 28). Bu da zaten aynı ocağa mensup ve farklı coğrafyalara dağılmış olan seyyidler hakkında bilgi edinilmesine yardımcı olmaktadır. Bugün seyyidlerin ellerinde bulunan şecereler, el yazması olarak genellikle sandıklarda saklanmakta ve ne yazık ki birçoğu derlenip çoğaltılmadan yok olmaya mahkûm olmaktadır. Bu nedenle sözlü kültüre ve onların besleyicisi olan “baba, dede, pîr” vb. Hakk hizmetkârlarına olan muhtaçlık fazladır. Söz; söyleyenden dinleyene birebir ulaşabilen ve sorgulanabilen bir seyir halindeyken yazı ise metine sorulan soruya cevap veremeyen ve dolayısıyla kendini savunamayan bir buluştur (Taşgın, 2010: 28). Alevilerin genellikle köylerde gizli kalacak bir şekilde içe kapalı bir yapıda ibadet edilmeye mahkûm edilmeleriyle beraber (Gölpinarlı, 1969: 154) geleneklerini de sözlü kültürde yaşatmaları kaçınılmaz hale gelmiştir. Sözlü kültür, yazılı metinlerin kaynağını oluştururken (Dedekargınoğlu, 2020: 179) bu kültürün saklayıcıları olarak zengin halk şiiri geleneğinin taşıyıcıları da Alevi ocak dedeleri olmuştur (Melikoff, 1993: 126).

Alevi inanç ve kültürünün günümüze aktarılmasında önemli rol oynayan ve yaşayan sözlü kültürün yazıya geçirilmesindeki en kuvvetli bağ olan dedeler, (Dedekargınoğlu, 2010a: 336) şecerelerine ait olan bilgileri ve kendi kültürlerini talipleri arasında anlatarak Aleviliğin yazılı kaynaklarının çoğaltılmasına hatta daha yakından tanınmasına vesile olmaktadır. Alevi inancı ve bu inanç sistemi içerisinde beslenen her türlü ritüel, kimi vakit dedeler tarafından dilden dile, kimi vakitte âşıklar tarafından telden tele aktararak bugüne kadar varlığını koruyabilmiştir (Dedekargınoğlu, 2010b: 194). Nitekim Alevi kültürünü yaşatma ve sonraki kuşaklara aktarma konusunda dedeler, önemli bir rol oynamaktadır (Yaman, 2003: 337). Bu nedenle geleneksel toplum içerisinde Alevi kültürünün anlatıcıları olarak; dedeler, âşıklar, babalar, kamberler, analar ve talipler (Yıldırım, 2018: 106) üzerlerine düşen vazifeyi lâyıkıyla yerine getirebilmişlerdir. Alevi kültür geleneğinde yol yürütmek için mutlaka bir rehberle bağlanmak gerekir. Tabi buradaki rehber, tanımı itibarıyla yol gösteren anlamında kullanılan, cemlerde on iki hizmet görevlilerinden biri olarak dedenin yöneteceği törenin hazırlık işlerine bakma hizmetini yapan (Korkmaz, 1994: 242) kimse değildir. Zira bu anlamıyla bilinen rehber, cemevinde seccadeyi alıp niyaz ederek dara duran kimsedir (Koç, 2015: 183). Yola girerken bir rehberle bağlanma durumuna örnek olarak Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Eğer benim mürebbim olmasaydı, ben rabbimi bilmezdim. Zira Allâh-u Teâlâ hazretlerinden Cebrail gelmeyince, herhangi bir hüküm veremezdim” (Saygı, 1996: 65).

Alevi ocak dedeleri birçok kaynakta bir inanç önderi olarak tanımlanmakla birlikte “ocaklı” ya da “ocakzâde” olarak da bilinmektedir. Ocakzâde olarak anılan Alevi dedesi ve ailesinin şifa dağıttığına dair olan inanış (Ersal, 2016: 40) Alevi inanç sistemindeki yerini hala korumaktadır. Çünkü Alevi inancına göre ocakzâde

olan dedeler, Alevi yolunun yürütülmesi için gerekli olan her türlü içsel bilgiye sahip olan seçkin kimselerdir (Çelik, 2019: 122). Sözlü kültürün adeta taşıyıcısı olarak rol üstlenen Alevi dedeleri, anlattıkları menkıbelerin günümüze kadar ulaşmasında çok önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda sözlü kültürün ağırlıklı olarak işlediği ana temalar, inanç ve geçmişte yaşanmış olan olaylardır (Yaman, 2018: 310). Zira terim olarak soyağacı anlamına gelen ve dedeler vesilesiyle gün yüzüne çıkan şecereler, seyyidlik ve şerifliğin de bir bakıma ispatı olabilecek mahiyette Alevilerin yazılı kültür geleneğinde oldukça önemli bir yere sahiptir. (Dağ, 2019: 309) Öyle ki Alevi dede ocaklarının tarihsel bağlamda en sağlam dayanağı haline gelmiştir. Esasında Alevilik-Bektâşilik araştırmaları konusunda oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır. Ancak bu literatür üzerine yeteri kadar değerlendirme henüz yapılmamıştır (Taşgın, 2012: 11). Her ne kadar adı geçen çalışmalar değerlendirilse bile Alevi dedelerinin şifahen verdiği bilgilerin Alevilerin tarihine ışık tuttuğu ve belki de aslı kaynak mahiyetinde olduğu unutulmamalıdır. “Sual: Pîrlük kimden kaldı? Cevap: Hazreti Şâh-ı Merdan Ali'den kaldı. Zira Cebrail'in pîridir. Sual: Sadr-i Seyyidlik kimden kaldı? Cevap: Hazreti Resûl Ekrem'den kaldı. Cümle âleme sadri'dir” (Vaktidolu, 2014: 147).

Sadr tabiri sözlükteki yaygın kullanımı ile göğüs, sine ya da baş (Sami, 1978: 823) anlamında değil, her şeyin başı, özü, yukarısı, ilerisi (Parlatır, 2015: 730) anlamındadır.

Menkıbe, tabir olarak isabet etmek veya haber vermektir. Tasavvuf tarihi ekseninden bakıldığında sûfilerin hayatlarını olağanüstü motiflerle süsleyerek anlatan hikâyelere verilen addır (Alkan, 2015: 101). Menkıbeleri besleyen büyük ölçüde Alevi ocaklarıdır ki bu ocakların hem ortaya çıkışında hem de kurumsal bir hale gelmesinde Şah İsmail'in büyük bir rolü olduğu, bugün Alevi ocaklarının tarihi açısından kabul gören gerçeklerden biridir (Gülten, 2018: 153). Zaten Şah İsmail'in ve babasının, dedesinin soyunun 7. İmam Musâ-i Kâzım'dan Hz. Ali'ye bağlayan en sağlam dayanak da yine beslenmiş olduğu devrin menkıbevi anlatımlarıdır (Gündüz, 2015: 3). Bu menkıbevi anlatımlar ise her daim Heterodoks adı verilen dervişlerin de varlığıyla dilden dile daha kolay ve daha etkili bir şekilde sirayet etmiştir. Zira dua ve irşadla meşgul olan bu dervişler genellikle birer göçer oldukları için yaşadıkları dönemdeki Türkmen aşiretlerinin inançlarının şekillenmesinde de önemli rol oynamışlardır (Sarı, 2019: 86). Tabii göçerlikten yerleşikliğe ve sözlü kültürden yazılı kültüre evrilirken yaşanan değişimler (Taşgın, 2012: 10) bu menkıbevi anlatımlara da ister istemez sirayet etmiştir. Menkıbelerde soy, kerâmet ve hizmet kaynaklı birçok faktörün ocak ulularını (Yaman, 2011: 55) özel bir konuma getirdiği görülmektedir. Zaten 16. yüzyıldan itibaren tutulan kaynaklarda Alevilerin yaratılış efsanesine rastlanılmaktadır ki beyaz ışık ve yeşil ışık motifi buna örnektir (Boratav, 2012: 79). Menkıbelerin de bu efsanelerden beslendiği ve dedeler aracılığıyla günümüze kadar ulaştığı görülmektedir.

2. Seyyid Derviş Beyaz Ocağının Şeceresindeki Menkıbeler

Seyyid tabir olarak, bir topluluğun ileri gelenlerine verilen isimdir (TDK Sözlük, 1998: 1956). Ehl-i beyt soyundan gelen ocakzâdeler, evlâd-ı resûl oldukları için “seyyid” olarak anılmaktadırlar (Yaman, 2004: 80). Zaten bu sebepten ötürü seygidler ve şerifler, İslâm toplumlarında ayrıcalıklı bir yere sahip kan asaleti taşıyan özel bir sosyal grup olarak kabul edilmişlerdir (Kılıç, 2016: 32). Seygidler tarafından Anadolu ve Balkanlar’da kurulan ocakların büyük bir bölümü kurucusu olduğuna inanılan kişilerin adlarıyla anılmaktadır (Gülten, 2018: 153). Bu bağlamda çalışmada ilk olarak ocağın adını aldığı Es-Seyyid Şeyh Mahmudü’l-Kebir’ den bahsetmek yerinde olacaktır. Horasan ve Anadolu evliyası olarak da zikredilen Es-Seyyid Şeyh Mahmudü’l-Kebir, insan-ı kâmil olarak bilinmekte ve talipleri arasında da “Derviş Beyaz” olarak tanınmaktadır. Zira ocağın ismi de buradan gelmektedir. Derviş Beyaz’ın soyu, Metin Dede’ye göre 17. kuşaktan İmam Musâ-i Kâzım’ın oğlu İbrahim’e kadar gitmektedir. Bu nedenle bu ocak, kökeni Ehl-i beyte giden yerleşik büyük ocaklardan birisi olarak kabul edilmektedir. Ocağın künyesi Derviş Beyaz, lakabı ise kerâmet’tir (Küçük, 2011: 65). Buna karşın Hazır Ali Dede’ye göre Derviş Beyaz’ın soyu, babadan babaya İmam Muhammed Bakır’dan, İmam Zeynel Abidin’e ve Hz. Hüseyin’e ulaşmaktadır (Beyazyıldırım, 2014: 589). Seyyid Derviş Beyaz’ın şeceresinde, Osmanlı padişahı Sultan Murad Hüdavendigâr’ın onun kerâmetine şahit olduğu yönündeki menkıbe şöyledir:

“Hayır ve bereket için bu silsileye gayp âleminden bir tas geldi. Bu tasın, Kutb-un himmetiyle insanların ve hayvanların hastalığına şifa olması umulur. Onun menfaati sayılamayacak kadar çoktur. Tasın şekli, yukarısı küçük, alt tarafı büyük ve üzerinde gayp’tan bir yazı vardır. O yazıyı kimse okuyamıyor. Sultan, Derviş Beyaz’ı huzuruna kabul edip, ondan sahil bir kerâmet isteyince; dağ gibi odunlar toplandı. Derviş Beyaz, içine girdi. Odunlar ateşlendi. Ateş yedi gün devam etti. Sonra Derviş Beyaz salimen bu silsilenin isnadıyla çıktı. Tıpkı Hz. İbrahim’in ateşten kurtulduğu gibi... Bu kerâmetinden ötürü “Beyaz” lakabıyla anılmıştır. Kerâmeti çoktur. Allah onu affetsin. Derviş Beyaz, ateşe gittiği vakit bir çuhadar himmet edüb, ateşe götürdü. Ateşten çıktıktan sonra, Murad Han Hüdavendigâr suâl eyledi ki; “Ey çuhadar sen ne gördün?” Çuhadar: “Benim Sultanım, benim gördüğüm sen dahi göreydin vücudun eriyip mahu olurdu. Emma Derviş Beyaz himmetiyle bana bir şey olmadı. Ben dahi ol kadar bir od içinde bir çimenli yerdir. Göl yosun, reyhan ve akarsular ve bir yanda kar ile buz çoktu ve kendüsi bir a’la beyaz köşkün üstünde bir kuş gibi otururdu. Asla ateş namında bir şeyler görmedim.” Çuhadar bunun üzerine Sultandan rica edüb, Derviş Beyaz’dan ayrılmadı” (Küçük, 2011: 66-67).

Hazır Ali Dede ise bu kerâmetin geçtiği menkıbeyi şöyle anlatmaktadır:

“Sultan Murad Han zamanında Seyyid Mahmud Bağin kasabasında, Hamza Abbas neslinden Muhammed bin Yakub’u yanına alarak, yanmakta olan dağ gibi büyük bir ateşin içine girerek yedi gün o ateşin içinde kalmıştır. Âmâ ve has insanlar korkularından ateşten iki fersah uzaklaşmışlardır. Yedi gün sonra salimen ateşten çıkmışlardır. Sultan Murad Han,

Muhammed'i yanına alarak şöyle sormuş ki; sen ateşte iken ne gördün? O da demiş ki; Sultanım ben sahralar, şehristan, yeşillikler, güller, çiçekler, sosun, reyhanlar ve kar gördüm. Gayet yüksek beyaz bir bina vardı. Seyyid Mahmud, beyaz bir kuş gibi bu binanın üzerinde idi. Bu binadan indi, elimi eline aldı. Biz beraber çıkıp, huzuruna geldik. Bu rivayete göre Sultan, onu beyaz kuş lakabı ile anıyor ve bu silsileye zulmedene lanet ediyordu. Dedemiz bu kerâmetinden dolayı "Derviş Beyaz" olarak anılmıştır" (Beyazyıldırım, 2014: 590).

2.1. Seyyid Kamer'in Kerâmeti Hakkındaki Menkıbe

Yoksulluğun hâkim olduğu bir dönemde Dersim'in Tirkel köyüne Suran aşireti ağaları gelmiştir. Suranlar, vaktiyle Dersim'e yerleşen Zaza aşiretlerinden olup Derviş Beyaz'ın taliplerindendir. Ağalar o yıl hasat edilen tarlaların ve biçilen çayırların otlarına çok ihtiyaçları olduğunu söylemişlerdir. Ancak ekinler ve otlar köylüye yetecek kadar vardır. Bunun için bazı köylüler Seyyid Kamer'in yol önderliğine başvurarak ağaları seydid'in kerâmetiyle ikna etmek istemişlerdir. Nihayetinde ağalar, köyün cemevinde misafir edilmiştir. Akabinde Seyyid Kamer'in sazını çalarak deyişler ve düvaz-ı imamlar okunmasıyla Hakk muhabbeti başlamıştır. Bu sırada Hakk ile bir olarak kendinden geçen dede, ateşte olan sacı kendi önüne çekerek nar gibi kızaran bu sacın üzerine oturmuş ve yanmamıştır. Buna şahit olanlar dedenin ayaklarına kapanarak ağlamaya başlayarak hem dededen hem de köylülerden özür dilemişlerdir. Sonra da destur alarak, köyden dostça ayrılmışlardır (Küçük, 2011: 21-22).

2.2. Seyyid Henefi'nin Kerâmeti Hakkındaki Menkıbe

Bir gün Seyyid Henefi'nin oğlu olan Şah Ali, evin ihtiyaçlarını alabilmek için Mazgirt'e gitmiştir. Ancak Mazgirt'e giden yol, çok dağlık ve hayli çetin bir bölge üzerinde bulunmaktadır. Şah Ali, Mazgirt'e varınca orada bir hafta kalmıştır. Alacağı tüm ihtiyaçları aldıktan sonra köyüne dönmek için yürüyerek tekrar yola koyulmuştur. Bu yol, bugünkü Kırklar Ziyaretgâhı'nın olduğu yeredir. Şah Ali, yolun yamacında babası Seyyid Henefi'yi görünce "Bismillah" diyerek niyaz olmuştur. Ardından da "hayırdır babam, nereye gidiyorsun?" diye sormuştur. Babası; "postallarım eskimişti, yeni bir çift postal, eve de bir kalıp şeker almak için Mazgirt'e gidiyorum" demiştir. Şah Ali bunun üzerine; "niye bana söylemedin, alır getirirdim" deyince, babası; "sen durma, bir an evvel köye yaşlı annene git ve ona yardımcı ol. Çünkü çevre köylerden birçok aşirete mensup talibimiz dört bir taraftan köyümüze gelmiş ve evimize misafir olmuştur. Tanrı misafirine hizmet ve ikram gerekir." demiştir. Bunun üzerine Şah Ali, tekrar babasına niyaz olmuş ve yoluna devam etmiştir. Nihayetinde Şah Ali, köye yaklaşmıştır ancak köyün girişinde yeni kazılmış bir mezar ve etrafında da büyük bir kalabalık görmüştür. Tam o sırada aklına annesi gelmiştir. Babasını az evvel gördüğü için annesinin Hakk'a yürümüş olabileceği korkusu ile kalabalığa yaklaşmıştır. Bu sırada talipler ona doğru yürüyerek onu öpmeye başlamış ve başsağlığı vermişlerdir. "Pirimiz Hakk'a yürüdü, sen bir haftadır Mazgirt'te olduğun için haber veremedik kusurumuza bakma" demişlerdir. Şah Ali, o şaşkınlıkla annesine doğru yürüyerek onu

öpmeye başlamış ve yaşadığına şükretmiştir. Taliplere de babasını az evvel postal almaya giderken gördüğünü ve konuştuğunu söylemiştir. Ancak talipler, Şah Ali'nin bu acıyı kabullenemediğini düşününce, Şah Ali eline kazma kürek alarak taliplerin engellemesine rağmen babasının mezarını açmış, tabutunu çıkarmış ve kapağını sökmüştür. Görürler ki tabutta bir çift postal, bir kalıp şeker ve katlanmış bir top kefen bezi durmaktadır. Ancak Seyyid Henefi yoktur. Sonra anlarlar ki seygid sır olmuştur (Küçük, 2011: 26-28).

2.3. Seyyid Derviş Veli'nin Kerâmeti Hakkındaki Menkıbe

Hızır günü taliplerini ağırlamak için hazırlıklar yapmaya başlayan Seyyid Derviş Veli'nin talipleri, sabahın erken saatinde gelmişlerdir. Seyyid, böyle bir günde kurban kesmesi gerektiğini bilmekte ancak yoksulluğunun belini bükmeye çaresizliğiyle dua etmektedir. Dua halinde Cenab-ı Hakk'ı görmüş ve ceddine sığınarak evinin önünde duran taliplerine kurban istemiştir. Sonra yönünü köyün üst tarafındaki Kuru Baba'ya çevirmiştir. Ellerini havaya kaldırarak yüksek bir sesle; "Ey Kuru Baba, gördüğün gibi taliplerim gelmiş onlara kurban kesmek istiyorum ama kesecek kurbanım yok. Bana koruluğundan iki tane kurban gönder" diyerek evliyalari, enbiyalari anmaya başlamış ve duasını tamamlamıştır. Bu sırada çaresizce cediti Derviş Beyaz'a sığınırken Kuru Baba yönünden gelen ve boynuzlarında çıra yanan iki geyik görmüştür. Bu geyikleri gören talipler, o dönemde Derviş Veli'nin büyük bir kerâmet ehli olduğuna bizatihi şahit olmuşlardır. Derviş Veli, bu duruma şaşırarak taliplerine dönerek; "o geyikler bize kurban olarak geliyor, onlara karışmayın." demiştir. O iki geyik, köyün içinden geçerek seygidin evinin önüne kadar gelip tekbir durmuş ve sağ ayaklarını kaldırarak beklemişlerdir. Derviş Veli, bu kurbanları bir düvaz-ı imamla karşılamıştır (Küçük, 2011: 29-30). Düvaz imam, cemlerde on iki imamın adlarının geçtiği ve onları öven deyişlere verilen addır (Dedekargınoğlu, 2011: 388). Bu sırada taliplerin "Allah Allah" nidaları yankılanırken Derviş Veli'nin yapmak istediği Hızır cemine katılmak için yanlarına kurbanlarını da alarak gelenler de kar engeli ile karşılaşmışlardır. Ancak o gün taliplerin gönlüne öyle bir aşk düşmüştür ki yerdeki karlar dahi onların ayaklarının altında erimiştir. Köye yaklaşan bu talipler ayakkabılarını çıkarıp yalın ayak yürümüşlerdir. Derviş Veli'nin huzuruna da yalın ayak gelerek pirllerinden destur istemişlerdir. Derviş Veli'yi o kurbanlarla görenler ağlamaya başlayarak semah dönmüşlerdir. Sonra da dedelerinin dualarını alınca kurbanlar kesilmiştir. O gün yetmiş yakın kurbanın kesildiği ve o cemin kitlesel bir ibadete dönüştüğü, bugüne kadar talipler tarafından anlatılmıştır (Küçük, 2011: 30-31). Hazır Ali Dede, bu keramet ehli için o gün gelenlerin geyik değil, boynuzlu iki dağ keçisi olduğuna dikkat çekmekte ve Derviş Veli'nin o günkü tekke evinin bugün ziyaretgâh olarak kullanıldığını, evin içindeki direktde de bu iki boynuzu bizzat gördüğünü belirtmektedir.

2.4. Derviş Seyyid Mehmed'in Kerâmeti Hakkındaki Menkıbe

İstanbul'dan, Tunceli'ye tayin edilen üç kadın öğretmen yola çıkmıştır. Yolculuk sırasında aralarında sohbet ederken yemek istedikleri yiyecekleri hayal etmişlerdir.

Nihayet yolculuk bitmiş ve görev yerleri olan Tunceli'ye gelmişlerdir. Bu sırada da köyde bir hazırlık başlamıştır. Çünkü Seyyid Mehmed, misafirlerinin geleceğini ev halkına önceden söylemiştir. Esasında ne Seyyid Mehmed'in ne de köydeki halkın, öğretmenlerin geleceğinden haberleri yoktur. Öğretmenler gelince, köyde Seyyid Mehmed'e misafir olmuşlardır. Seyyid, misafirleri gelince onları hemen odaya davet etmiştir. Yol yorgunu ve aç olduklarını bildiği için onlara yemek ve çay ikram etmiştir. Öğretmenler yemekleri görünce çok şaşırılmışlardır. Zira önlerine gelen yemekler, yolda hayal ettikleri yemeklerdir. Bunu gören öğretmenler şaşırarak birbirlerine bakmışlar ve "bu bir mucize olmalı" diyerek ağlamışlar. Daha sonra da seyyidin ellerini öpmüşlerdir. Seyyid Mehmed ise kendisi seyyid soyundan geldiği için bunun bir mucize olmadığını ve bazı gerçeklerin Cenâb-ı Hakk'ın inayetiyle kendisine ayan olduğunu söyleyerek öğretmenlerin yaşadığı şaşkınlığı açıklamaya çalışmıştır (Küçük, 2011: 32-33).

3. Seyyid Haktan Çelik Dede ve Ailesinin Anlattığı Menkıbeler

"Ey güzel can evvela bilinmesi lazım gelir ki asıl kerâmet sahibi olan Yüce Allah'tır" diyerek sözlerine başlıyor Haktan Dede. Allah, lütfettiği ve Hakk aşığı olan kullarını dilerse kerâmet sahibi yapar. Yani kerâmet dediğin şey bir lütuftur ama yol çok ağırdır. Rabbim kimseye taşıyamayacağı yükü vermez. Hakk ile bütün olanın işi de aşkı da sırdır. Ancak bazı özel durumlarda kerâmetler yine Yüce Allah'ın izni ve takdiriyle açığa çıkabilir. Benim rahmetli babam Seyyid Binali, onun babası Seyyid İsmail, dedemin babası Seyyid Mahmud, onun da babası olan büyük ceddimin adı da Seyyid Hasandır (KK-1).

3.1. Seyyid Hasan'ın Kerâmeti Hakkındaki Menkıbeler

Seyyid Hasan Tunceli Mazgirt'ten çıkıp Muş Varto bölgesine yerleşen bir Alevi dedesidir. Oradan Varto'ya yerleşirken kendi adıyla bir mezra yani kendine bir köy açmıştır. Seyyid Hasan'ın ocağı manasında orada yaptığı çoğu cemlerde havada oturduğu görülmüştür. İnsanlar bunu; "dede postta oturduğunda aslında postta değil, sürekli havada oturuyordu. Sanki birileri havada tutuyormuş gibi, güvercin gibi uçuyordu üzerimizde." diye anlatmaktadırlar (KK-1). Bunu o dönemdeki talipleri bizatihi gördüğünü söylemektedir. Nefesinin çok keskin olduğunu da eklemektedirler (KK-2). Mesela Seyyid Hasan, birinin başına herhangi bir olay gelsin dediği anda hemen olduğu rivayet edilmektedir. Talipler, bedduası da tutan bu dedenin sözlerinin tesirinin hemen etkili olduğunu belirtmektedirler (KK-3). Bir gün cemaatte elini kızgın ateşe daldırarak ateşi eline aldığı anlatılan menkıbeler arasındadır. Sobaya dokunduğunda sobanın buz tutması, anlatılan menkıbelerden yalnızca biridir (KK-4). Aynı şekilde cemlerde havada kuş donunda gezmesi de hala birçok talip tarafından anlatılmaktadır (KK-5). Seyyid Hasan'ın elinde çok meşhur iki tane asası vardır. Asalarını genelde Hızır cemlerinde çıkardığı söylenmektedir. O asalar çıkarılırken taliplerin gözü önünde kurban kesildiği, erkân düzenlendiği ve o asaların Seyyid Hasan'ın kılavuzları yani sahipleri olduğu, torunları tarafından belirtilmektedir.

Söylenceye göre, bu asaların biri beyaz yılan diğeri de kıvıl yılan sıfatına bürünürmüş (KK-1). Ancak bunlar, iyi insanların gözlerine de tatlı bir güvercin gibi kuş donunda görünürmüş. Yani iyi kalpli olanların gözlerine güvercin olarak, kötü kalpli olanların gözüne de yılan olarak görünürlermiş. (KK-6).

3.2. Seyyid Mahmud'un Kerâmeti Hakkındaki Menkıbeler

Seyyid Mahmud, Seyyid Hasan'ın oğludur. Vaktiyle Muş Varto'dan, Kars Sarıkamış Laloğlu köyüne yerleşmiş, orada on yedi sene muhtarlık yapmıştır. Tabi oradaki ahaliye de Aleviliği öğrettiği söylenmektedir. Seyyid Mahmud, kısa boylu ama heybetli birisi olarak tarif edilmektedir. Onun da elinde her daim bir asası varmış. Mesela iki köy arasında kavga olduğunda aralarını yaparmış ama çok şiddetli kavga olduğunda asasını yere vurmuş, yeri titretirmiş (KK-1). Bu nedenle lakabı onun çevresinde, "Yer Tanrısı" olarak geçmektedir. (Buradaki Tanrı ifadesi Allah'a şirk koşmak değil de yere hükmetmek anlamında kullanılan ve dedeye talipleri tarafından atfedilen bir ulaştırmadır.) Zor durumda kalan insanlar "Ya Mahmude hese" (yani Hasan'ın oğlu Mahmud) diye Seyyid Mahmud'u çağırırlarmış (KK-3). Bu duruma günümüzde dahi zor durumda kaldığında "Yetiş Ya Hızır" diye, Hızır Aleyhisselam'ı çağırın insanlar örnek verilebilir. Seyyid Mahmud, öyle heybetliymiş ki o yürüdüğünde sanki beraberinde bir rüzgâr bir fırtına da yürürmüş (KK-6). Kuvvetli bir yeli olduğu söylenmektedir. O yüzden insanlar ondan da çok çekinirlermiş. Mesela şuan doksan yedi yaşında yatağa mahkûm olarak yaşayan bir talip, vaktiyle bu dedeyle dalga geçmiş ve sonunda da ceddinin kerâmetine şahit olmuştur (KK-7).

"O zaman Mahmud dedemize biraz şakalaşmak amacıyla takılmaya başladım. Dedim ki: "Sen nasıl dedesin, benim dişim ağrıyor elini dişime vur." Dede dedi ki: "Oğlum senin dişin ağrımıyor, bana niye yalan söylüyorsun dalga geçiyorsun." Ben de ısrar ettim: "Sen dede değil misin, düzelt işte ağrıyor." Dede ısrarla beni uyarmaya devam etti. "Bak oğlum, ağrın sızın yokken durduk yere canını niye acıttırıyorsun, yapma etme" dedi. Sonra kafasını sallayarak yürümeye devam etti, o sırada boş buldum, dedenin arkasından küfür gibi boş bir laf ettim. Dede de döndü bana uzun uzun baktı sonra dedi ki: "Oğlum sen istedin, diş değildi de o zaman diş olsun." Hani senin dişin ağrımıyor ama hadi diş olsun, istedin madem ağrısın anlamına getirdi. Dede daha 50 metre bile ileri gitmeden bir ağrı hissettim, meğer bana gayp'tan vurmuşlar. Suratım bir top kadar şişti. Ama o kadar şişip ağrıyor ki ben bir evde ağlar, inerken kırk tane evde iniltilerimi duymuşlar. Olaya şahit olan talipler koşarak babamın yanına gidip anlatıyorlar. Bak diyorlar, oğlum Mahmud Dede'yle dalga geçti böyle oldu. Babam da iki tane öküzünü ahırdan söküüp dedeye götürüyor. Ocağın kapısına varıyor. Dede benim oğlum bir cahillik yaptı, gönlünü ona daraltma diye özür diliyor. Dedem de gelen öküzlerden birini kapısında kurban niyetine kesiyor. Diğeri de babama verip diyor ki al bunu da götür rençberlik zamanı ekin zamanı sana hayvan lazım olacak kimden isteyeceksin al git diyor. Böylece bir öküzü kurban ediyor, bir öküzü ona geri iade ediyor" (KK-8).

Bundan sonra Seyyid İsmail'in yanına ceddinin gittiği rivayet edilmektedir. Seyyid İsmail de Seyyid Binalı'nın babası, Seyyid Haktan'ın da dedesidir. O zamanlar Seyyid İsmail daha 7 yaşında bir çocukmuş. Kendisine ayân olan bilgiye

göre; “Oğlum, Cenâb-ı Allah seni bu dereeden o dereye geçirsin git, o talibin yüzüne elini sür. Ama nişanını da bırak yani kerâmetini göster. Eğer kerâmetini göstermezsen Cenâb-ı Allah seni bu dereeden o dereye geçirdi ama o dereeden bu dereye geçirmesin” demiştir (KK-4). Bu rivayet üzere Seyyid Mahmud kendi oğluna da beddua etmiştir. Menkıbeye göre Seyyid İsmail gidene kadar Allah’a sığınmıştır (KK-1). Seyyid İsmail olayı yaşayan talibin evine vardığında “Bismillah” diyerek elini yüzüne sürmüştür. Sonra o talibin yüzündeki şişlik de inmeye başlamış. Bu olaya şahit olanlar, talibin yüzünde dört parmak izi gördüklerini söylemektedirler (KK-6). O günden sonra Seyyid Mahmud’un namı yürümüş ve birçok insan onun ocağına ikrar vermiştir (KK-7).

3.3. Seyyid İsmail’in Kerâmeti Hakkındaki Menkıbeler

Seyyid İsmail’i anlatan talipleri, onu Hızır donunda tarif etmektedirler. Çünkü talip nerede dara düşse, “Ya Mahmude hese, Ya İsmail’e mele, (yani Mahmud’un oğlu İsmail) Ya İsmail Dede bize yetiş” dediklerinde Seyyid İsmail yanlarında görünürmüş. Vaktiyle dedenin taliplerinden biri, dağın bir yerinde öküz arabasıyla beraber giderken arabanın arka tekerleri uçuruma doğru gelmiş ve öküzler havada asılı bir şekilde kalmıştır. Eğer düşerlerse, paramparça olacaklarmış. Seyyid İsmail o sırada bir harmanda talipleriyle beraber sohbet ediyormuş. O talip uçurumun kenarından kurtulamayınca Seyyid İsmail’i çağırılmış (KK-1). “Yetiş İsmail Dede” deyince, dedeye ayân olmuş. Yani bâtni âlemden içine doğmuş (KK-7). Bâtn’in karşılığı hakikattir ve insanın gerçek mümin haline gelmesidir (Zelyut, 2018: 65). Seyyid İsmail daha sonra sırtını taşa iyice yaslamış. Talipler demiş ki “ne oldu dedem neden bu kadar terledin, sırtını taşa dayıyorsun.” Hiç kimseyle konuşmamış. Bedenen orada ama ruhen gitmiş. Uçurumun kenarında olan o talibe yetişmiş. Öküz arabasını bir eliyle kaldırdığı gibi alıp kenara koymuş. Talip demiş ki; “İsmail Dede kurban olayım, sen yetiştin imdadıma”. Sonra ona doğru gitmiş. O anda dede sır oluvermiş. Yani elini öpmeye giderken karşısında duran dede birden kaybolmuş. Bu sırada dede harmanda kendine gelmiş ve taliplerine niye beni dürtüyorsunuz demiş (KK-2). Talipler de sen bizimle konuşurken birden sustun terlemeye başladın, kendini taşa yasladın ne oldu anlamadık demişler (KK-3). Seyyid İsmail de Mehmet’in oğlu Ali öküz arabasıyla uçurumun kenarında düşmek üzereydi de onu kurtarmaya çalışıyordum demiş. Bu olaya şahit olan talip ise gördüklerini sonradan köy meydanında herkese anlatmıştır (KK-1). Bu durum Hızır kültü ile benzerlik göstermektedir.

“Ankara’dan doğuya olan vilayetlerimizde kışın kar iki ya da üç metreye kadar yağar. Evvel zamanda kara yolları denilen bir teşkilatta yoktu. Yollar hiçbir şekilde açılmıyordu. Halk gideceği her yere yaya olarak gidiyordu. Kar fırtınalarında yollarını şaşırıp boğulanlar dahi çok olmuştur. Bu manevî güce inanan insanlarımız zor zamanlarında Hz. Hızır’ı yardıma çağırırlar ve böylece kurtulurlardı” (Tur, 2012: 787-788).

Seyyid İsmail ile ilgili bir başka menkıbe ise güvercin donuna girmesi üzerinedir. Bu olayı yaşayanlardan birisi Seyyid İsmail’in gelinidir ve olayı şöyle anlatmaktadır (KK-7):

“Rahmetli kayınbabamın etrafında böyle harman ortasında harman zamanı, turnalar gelip kırk tur döndüler. Babam sandalyede otururken birden sanki bir insan boyu kadar yükseldi. Ben de ne bileyim anlayamadım ne olduğunu korktum. Sonra tuttum ayaklarından babamı kendime doğru çektim. O anda uykudan uyanır gibi bir hal aldı. Sonra bana biraz kızdı tabi. Dedi ki: “Gelin, niye bırakmadın ki turnalara karışayım?” Tabi bu olayı o zaman canlı olarak yüz haneli bir köy gördü. Yani nerden baksan üç yüz hane olan bir köy canlı gördü.”

Vefatından üç kadar ay sonra İzmir, Ankara, İstanbul, İzmit, Mersin, Bingöl, Varto, Erzincan, Tunceli vs. gibi memleketlerde ne kadar talipleri varsa dede için toplanmışlardır. Anlatıya göre; dede vefat ettikten üç ay sonra her yeri gezmiş ve “benim hanem dardadır, oğlum dardadır gidin” diyerek tek tek taliplerini çağırıştır. Talipler demiş ki; “İsmail Dede bizi davet etti.” Seyyid İsmail’in oğlu Seyyid Binali de demiş ki; “Babam öleli dört buçuk ay olmuş. Siz ne söylüyorsunuz?” Talipler demiş ki; “Dedemiz bize geldi, kaç ay taliplerini gezdi ve hanem dardadır diye bizi o çağırıldı” (KK-5). Dede aynı zamanda kurtlarla beraber yürürmüş. Bunlar iki beyaz kurtmuş. Ama köydeki insanlar gördükten sonra da kurtlar birden sır oluyormuş (KK-6). Mesela dede cem yaptığında da bu kurtlardan biri sağında biri de solunda olurmuş. Bunu ceme katılanlardan bizzat görenler anlatmıştır (KK-7).

3.4. Seyyid Binali’nin Kerâmeti Hakkındaki Menkıbeler

Seyyid İsmail’in zamanında on yedi perakende denilen Sünnî Kürt köyleri tarafından Seyyid Binali’nin evi ateşe verilmiştir. İsmail Dede o dönemde Bingöl tarafındadır. Seyyid Mahmud’un vefatından sonra ailesi geçim sıkıntısı hasebiyle göç etmek zorunda kalmıştır. Yurtluk olarak da Ardahan’ın Kürt köylerinden birine yerleşmek zorunda kalmışlardır. Olayın yaşandığı gün evde Seyyid Binali Dede ve ailesi bulunmaktadır. Kürt köylerinden birinin saldırısına uğramışlardır. Dedeler saldırının sebebinin hem Türk hem de Alevi olmalarından ötürü kendilerine karşı beslenen kinden kaynaklandığını söylemektedirler. Bu saldırıda Kürtler, Seyyid Binali ve ailesini samanlığa kilitlemişlerdir (KK-1).

“Epeyce bir adam samanlığı ateşe verdiler. Tabi biz içeride kilitliyiz, dışarı çıkamıyoruz. Samanlık yanıp kül olana kadar onlar orayı terk etmediler. Sonra samanlığın ateşi sönmüce, içeri girip bize bakmak istediler. Acaba kaçtık mı yoksa yandık, kül olduk, öldük mü diye. Samanlık artık iyice yanıp kül olduktan sonra dumanlar da çekilince içeri girdiler, bir şeyler fisıldadılar, şaşırıldılar. Çünkü baktılar ki yaşıyoruz, ölmedik. Biz de korkudan çocuklarla birbirimize sarılmıştık. Tabi çocuklarım daha ufak, ağlıyorlar çaresizce ölümü bekliyorlar. Diğer çocuklarım daha olmamış. Bir Mahmud bir de İpek var. Üçümüzün üstüne rahmetli beyim, paltosunu çıkarıp örttü. O sırada sanki bir üşüme geldi. Yani samanlık yanıyor ama biz üşüyorduk” (KK-7).

Hepsi buz kesilmiş, ateş onlara yanaşmamış. Seyyid Binali’nin paltosuna hiç ateş değmemiş. Kürtler bunu görünce şaşırılmışlar. Toplam on yedi Kürt köyü gelip Seyyid Binali’ye ikrar vermiş ve bunlar o zamandan beri ocağın talipleridir. Yani Seyyid Derviş Beyaz Ocağı, Türk kökenli bir Alevi dede ocağı olmakla birlikte

talipleri arasında Kürtlerin de olduğunu söylemek mümkündür (KK-1). Bunun dışında Seyyid Binali'nin de kurtlarla beraber oturduğunu görenler olmuştur (KK-2). Oğlu Seyyid Haktan da buna dâhildir. Köyde üç yüz hane dedenin kurtlarla beraber yemeğe oturduğunu görmüştür. Seyyid Binali, her sene yazın mala mülke zarar vermesinler diye kurtların ağızını dualarla ve usulü ile bağlamış. Kendi hayvanlarını da başında çobansız dağa gönderirmiş. Bunlar zarar görmeden geri dönermiş. Kışın da ağızlarını açarmış. Kendi ahırındaki hayvanlarından bir tane alır dağa götürür, orada kesermiş. Kurtlara, dağdaki diğer hayvanlara lokma niyetine kurban bırakmış (KK-3). Dede yapısı itibarıyla çok sinirli birisiymiş. Hatayı hiç affetmezmiş (KK-4). Daha öncede belirtildiği gibi ocağın asıl hikmeti, ateş içerisine girip de yanmamaktır. Seyyid Binali de sobanın içerisine girer ateşe elini atar ve hiç yanmadan tekrar çıkarmış. Torunlarının ve taliplerinin anlattığına göre; Seyyid Derviş Beyaz Ocağı'nın dedeleri, kendini Allah yoluna, Muhammed Ali yoluna, Ehl-i Beyt yoluna adayın insanlardır. O yüzden kerâmet olarak zikrettikleri nice menkıbeyi de yaşamış olmaları son derece normaldir (KK-5). Öte yandan talipleri Seyyid Binali Dede'nin de beddualarının tuttuğuna birkaç kez şahit olmuşlardır. Buna bir örnek vermek gerekirse Seyit Ali (Seydali Amca olarak bilinen taliptir) adındaki talip, Binali Dede'ye "işe gireyim, sana söz dedem palto alacağım" demiş ve yemin vermiştir. Gel zaman git zaman işe girmiş ancak sözünü tutmamıştır. Binali Dede de "seni verdiğin söze ve ikrarına havale ettim" demiştir. Söylenenlere göre Seyit Ali'nin 10 yaşındaki kızı o gün hakkın rahmetine kavuşmuştur (KK-3). Bir başka menkıbeye göre bu defa Veli Gül adlı zat ve beraberindekiler Binali Dede'nin köydeki otlarını yakmışlardır. Dede o yürek acısıyla dirense de yine de bedduası kaçınılmaz olmuştur. Ertesi sabah Veli Gül, oğlunu ölü olarak bulmuştur. Bir anlık öfkenin getirdiği pişmanlıkla, oğlunun ölüsünü alıp Binali Dede'nin ocağına getirmiştir. "Ben ettim, siz etmeyin dedem" diyerek medet ummuştur (KK-2). Bu nedenle Haktan Dede bugün bile kimseye beddua etmediğini, etmediği halde haksızlığa ve iftiraya uğradığında çok canın yandığını söylemektedir (KK-1). Dedeler bazı şeylerin Hakk ile aralarında sır olarak kalması gerektiğini söylemektedirler. Alevilikte bazı bilgiler sır olarak kabul edilir ve herkese açıklanmaz (KK-6). Çünkü bazı bâtnî unsurlar da sırrın gelişmesinde etkilidir (Yılmaz, 2017b: 2201). "Sır, Hakk'tan gelir. Sırrı, sır edenin demine Hû!" (KK-1). Yol çok ağırdır. Yola her çıkan yürüyemez, her adam da yol yürütemez (KK-6).

GEÇER GİDERSİN

Bu âleme geldin huysuz tünelden,

Ruhun gelmiş idi daha evvelden,

Olan olacaksa ne gelir elden,

Bir kapısız yerden geçer gidersin.

Geç kalmadık geldik dünyaya erken,
 Ömür bitti geldi geçti derken,
 Ufacık göllerden geçemezken,
 Umman denizine dalar gidersin.

Haktani'yem dokunmayın sümbüle,
 Hepimiz bir olsak versek el ele,
 Kelebek misali güllerden güle,
 Kurumuş çiçeğe döner gidersin.

SEYYİD HAKTAN ÇELİK

Seyyid Derviş Beyaz Ocağı ile ilgili yapılan birtakım hatalı değerlendirmeler söz konusudur. Bu hatalı değerlendirmelerin başında ise ocağın Kureyşan Ocağı ile arasındaki şecere tartışması gelmektedir (KK-9). Bu çalışmaya da konu olan ve Derviş Beyaz'ın şeceresi, bir yandan da Kureyşan Ocağı'nın sahip çıktığı şecere olarak bilinmektedir. Bu konuya Kureyşan Ocağı açısından yaklaşan Kibar Taş, fırına girip de yanmamak hatta buz tutmak olarak bilinen ve her iki ocak arasındaki tartışmayı sıcak tutan kerametini, esasında Kureyş'e ait olduğunu belirtmektedir (Taş, 2019: 3249). Kureyşan aşireti mensuplarının kendilerinin seyyid olduklarına inandıklarını ve ataları Seyyid Mahmud-ı Kebir'in ise 7. İmam Musâ-ı Kâzım'dan Ehlibeyte soy olduğunu belirtmektedir. Taş, bunun kanıtı olarak da Alâeddin Keykubad'ın Kureyş'i yani ocak mensuplarına göre ataları olan Şeyh Mahmud-ı Kebir'i fırında sınaması ve onun elinde bulunup da tarihi peygamber dönemine kadar uzanan şecereye mühür basarak onun seyyidliğini kabul etmesini göstermektedir (Taş, 2018: 231). Taş'a göre, eğer Derviş Beyaz torunları kendilerinin seyyid olduklarına inanıyorlar ise bu durum sözlü bilgilerin eksik verilmesi ve verilenlerin de yanlış yazıya geçirilmiş olmasından ileri gelmektedir (Taş, 2017: 143). Taş, şecerenin aslının Kureyşanlardan kaldığını ve Derviş Beyaz'ın ise seyyid değil de Alâeddin Keykubad'ın naibi olduğunu, Kureyş'ten el aldıktan sonra dervişlik payesine eriştiğini ileri sürmektedir (Taş, 2021: Basılmamış Bildiri).

Öte yandan Hacı Yılmaz ve Alemdar Yalçın, daha önce Kureyşanlar'la ilgili çalışırken Nejat Birdoğan'ın Varto'da gördüğünü iddia ettiği şecere için belge sahiplerine ulaşamadıklarını belirtmişlerdir (Yılmaz ve Yalçın, 2013: 11). Söz konusu muhatabın Hazır Ali Dede olduğunu, Nejat Birdoğan'ın gittim, gördüm demesine rağmen kapısını çalıp kimsenin gelmediğini söylemesinden öğrenmiş olduk. Şecerenin aslını ve bütün nüshalarını elinde bulunduran Hazır Ali Dede, bu ocağın evladı olmanın yanı sıra bir Alevi araştırmacısı olarak bugüne kadar titiz bir şekilde çalıştığını ve

bilgileri henüz kimseyle paylaşmadığını, bir kısmını zamanında konferanslarda açıkladığını belirtmektedir (KK-9). Buna karşın yine bu ocağın evladı olan ve ocağın şeceresinin bir kısmı kitap haline getiren Metin Dede ise Kureyşanlılar'ın, hem kendi dedelerine hem de bütün Mahmudlar'a sahip çıkmalarından yakınmaktadır. Ona göre Kureyşanlar, yıllardır Seyyid Mahmud Hayrânî'nin soyundan geldiklerine dair bir sürü yazı yazmışlardır. Kureyşanlar, Seyyid Mahmud Hayrânî'nin anlatılacak kadar çok kerâmeti olmayınca bu defa onların şeceresine sahip çıkmaya çalışmışlardır. Seyyid Derviş Beyaz'ın dedesi Şeyh Mahmudü'l-Kebir'in, Kureyşan'dan olduğunu iddia etmekte ve buna dayanak olarak da aynı şecerenin üstüne "Hacı Kureyş" yazdırdıklarını belirtmektedirler. Esasında Kureyşanlılar'ın kendi aralarında homojen bir yapının olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunun dayanağını da birbirlerinden farklı sayılarda kardeşleri olduğunu belirtmeleridir. Metin Dede'nin tutarsız olarak nitelendirdiği bu anlatıları ve Kureyşan'la ilgili yapılan birçok çalışmayı, dedeye göre onları destekleyen zümreler bir kitapta toplamışlardır (KK-10). Ocağın soyunu İmam Musâ-i Kâzım'a dayandıran Metin Dede'nin aksine Hazır Ali Dede, soylarının İmam Muhammed Bakır'a dayandığını belirtmektedir. Soylarını İmam Musâ-i Kâzım'a dayandırmaya çalışan kaynakların son derece hatalı olduğunu vurgulayan Hazır Ali Dede, bu kaynaklarda şecerede "Muhammed" ismiyle zikredilenin Hünkâr-ı Hacı Bektâş-ı Velî olduğuna dikkat çekmektedir. Soyun, Hacı Bektâş'a dayandığı şeceredeki listeleri yayımlayan bu kaynaklar aslında Derviş Beyaz'ın değil, Hünkâr'ın şeceresini ortaya çıkartmış oluyorlar. Bu durumda şecere ne Kureyşanlılar'ın ne de Derviş Beyazlar'ın değil Hünkâr-ı Hacı Bektâş Velî'nin olur, diyerek (KK-9) bu konuda yapılan tarihsel ihtilafa dikkat çekmektedir. Ocağı'nın geleneksel öğretilerini yaşatan dedeler ise şecere karmaşıklığına bir çözüm getirmektedirler:

"Kureyşan'larla birlikte bir meydana toplanalım. Büyük bir ateş yakalım, sonrada sırayla o ateşin içine girelim. Görelim o vakit, kerâmet ehli Kureyşan mıdır, yoksa Derviş Beyaz mıdır? (KK-1) Biz bunu her zaman söylüyoruz ve söylemeye de devam edeceğiz. Diyeceğiz ki işte meydan, işte ateş, ya siz, ya biz (KK-6). Tabi Kureyşan Ocağı dedelerinin birçoğu ancak başkalarının şecerelerine sahip çıktığı için, bu ateşe girmeye yanaşmıyorlar. Neden? Çünkü onların dedelerinden onlara kalma böyle bir hikmet yok (KK-10)."

Hazır Ali Dede şecerenin aslını gördüğünü ve tüm nüshaları toplamak için on yılı aşkın süredir emek verdiğini belirtmektedir. Nihayetinde çalışmaları sona erdiğinde şecerenin tüm nüshalarını da tek bir kitap halinde toplayacağını ve bu konuda aydınlanmak isteyenlerin o çalışmayı mutlaka beklemesi ve incelemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu çekişmeye bir çözüm önerisi olarak, dostlar meclisini kurup her iki ocağın evlatlarının bu durumu kendi aralarında halledebileceklerine inanarak buna hazır olduklarını ifade etmektedir (KK-9). Bu tartışmalar, Alevi Dede Ocakları'na bilimsel anlamda henüz bir netlik kazandıramamışken Seyyid Haktan Çelik Dede ise hiçbir ocağı küçük ya da büyük görmediğini, hepsine gönülden hürmet ve sevgi beslediğini, hiçbir ocakla tartışmadığını, iki ocağın dedelerinin de yüzyıllardır kardeşçe bu topraklarda yol yürüttüklerini belirtmekte ve eklemektedir: "Ben yolun

talibiyim, hepsi benim ocağım, ben de onların evladıyım”. Seyyid İsmail Çelik Dede ise şöyle düşünmektedir: “Ben, bütün ocakların evladıyım. Hiçbir dede üstün değildir. Yol, aynı yoldur. Bizi, bizden üstün gören de bizden değildir!”.

4. Sonuç

Seyyidler ve mensubu oldukları ocaklar hakkındaki bilgileri veren kaynakların başında kuşkusuz ki şecereler gelmektedir. Bu şecerelerin bir kısmı, el yazısından günümüz harflerine kazandırılarak araştırmacıların çalışma sahasına girmiştir. Ancak günümüzde sadece şecerelerden yola çıkarak seyidler ve ocakları hakkında detaylı bilgi edinmek pek mümkün değildir. Zira sözlü kültürün yetiştirdiği dedelere, âşiklara, taliplere tam da bu noktada duyulan ihtiyaç artmaktadır. Çalışmanın konusu olan Seyyid Haktan Çelik Dede'nin cediti hakkındaki menkıbeleri derlemek ve ocağın şeceresinde geçen menkıbeleri anlayabilmek için her ne kadar Metin Dede'nin derlediği şecereden yola çıkılsa da ocağın dedeleri ve talipleri ile de görüşmek kaçınılmaz olmuş ve onlardan şifahen edinilen bilgiler çalışmaya eklenmiştir. Ancak Hazır Ali Dede, elindeki şecereyi henüz kitap haline getirmediği ve çalışmaya devam ettiği için bu bağlamda ocağın asıl ve eksiksiz şeceresindeki kerâmetler henüz günyüzüne çıkmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada eldeki verilerden yola çıkarak var olanı anlatmakla yetinmiştir. Öte yandan Seyyid Derviş Beyaz Ocağı'nın, Kureyşan Ocağı ile aralarında bir şecere çekişmesinden ve kerametlerin hangi ocağa ait olduğunun kafa karıştırmamasından ötürü bu çalışmada, Kureyşan Ocağı ile ilgili yapılan araştırmalardan da bahsedilmiş ve her iki ocak arasındaki akademik uzlaşmazlıktan dolayı kaynakların ihtilafa düşmesine yer verilmiştir.

Netice itibarıyla şecerenin aslının Derviş Beyazlara mı yoksa Kureyşanlara mı ait olduğu tartışması ayrı ve titiz bir çalışma gerektirmekle beraber bu çalışmanın amacı ve konusu bağlamında değildir. Çalışmada varılan nihaî gerçek, çalışmanın ilham kaynağı olan Seyyid Haktan Dede'nin, ceditinin kerametleri üzerine anlattıkları ve bu anlatılan menkıbelerin de ocağın diğer dedeleri ve talipleri tarafından doğrulanarak sözlü kültür ekseninde yerini bulmasıdır. Gerek Kureyşan ve gerekse Seyyid Derviş Beyaz Ocaklarıyla ilgili akademik bir çalışma yapmanın zorluğu önceden belirtilen sebeplerden dolayı göz önünde bulundurulduğunda, Hazır Ali Dede'nin elindeki şecereyi en kısa zamanda derleyip araştırmacılarla paylaşması ve söz konusu çalışmanın da akademiye bir ışık tutması, Alevi-Bektâşi Kültürüne de aşk ile hizmet etmesi ümidiyle...

Kaynaklar

- Aksüt, Hamza. (2012). *Aleviler Türkiye-İran-İrak-Suriye-Bulgaristan*. Ankara: Yurt Kitap Yayınları.
- Alkan, Mustafa. (2015). *Yunus Emre'nin İzinde Bir Süfi Said Emre*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bernheimer, Teresa. (2016). *Ali'nin Ailesi Ehlibeyt ve İlk Aleviler*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

- Beyazyıldırım, Hazır Ali. (2014). “Derviş Gevr-Derviş Beyaz Ocağının Soy Şeceresi”. *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyum*, c.1. Bingöl.
- Boratav, Pertev Naili. (2012). *Türk Mitolojisi Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*. Çev. Recep Özbay. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Bozkurt, Fuat. (2011). *Buyruk: İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çelik, Hasan. (2019). “Alevilikte Gönül Eğitimi ve Model Kişilik Olarak Hüseyin Doğan Dede”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Dağ, Saadet (2019). “Ali’nin Ailesi Ehlibeyt ve İlk Aleviler”. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 20, 309.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin (2010a). “Dünkü ve Bugünkü Alevilik”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 56, 336.
- . (2010b). “Dedelik Kurumu ve Sürek Anlayışı”. *II. Uluslararası Tarihten Bugüne Alevilik Sempozyumu*, Ankara.
- . (2011). “Alevilikteki Tanım ve Terimler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 60, 388.
- . (2020). “Alevilikte Tevellâ ve Teberrâ Kavramları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 93, 179.
- Demir, Alpaslan. (2003). “Kureyşan Ocağı’na Ait İki Şecere Üzerine Birkaç Söz: Şeyh Mahmudü'l-Kebir Ya Da Derviş Beyaz Kimdir?”. *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 25, 133-143.
- . (2005). “Düzeltilme. Kureyşan Ocağı’na Ait İki Şecere Üzerine Birkaç Söz: Şeyh Mahmudü'l-Kebir Ya Da Derviş Beyaz Kimdir?”. *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 33, 520.
- Ersal, Mehmet. (2016). *Alevilik Kavramlar ve Ocak Sistemi – Çubuk Havzası Örneği-*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları.
- Fırat, M. Şerif. (1961). *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. (1969). *100 Soruda Tasavvuf*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Gülten, Sadullah. (2012). “Baba Mansur’dan Şeyh Harun’a: Bir Alevî Ocağının Tarihsel Kökenine Dair Bazı Gözlemler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 63, 140.
- . (2018). *Heterodoks Dervişler ve Aleviler*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.

- Gündüz, Tufan. (2015). *Son Kızılbaş Şah İsmail*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Kaplan, Doğan. (2014). “Âlevî-Bektâşî Klasiklerinin Neşri ve Bunların Alevilik Çalışmalarına Katkısı” *Uluslararası Alevî-Bektâşî Klasikleri Sempozyumu*, Sakarya.
- Kılıç, Rüya. (2016). *Osmanlı’da Seyyidler ve Şerifler*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Koç, Seyfullah. (2015). *İslam Dininde Alevilik*. Ankara: Aydan Yayıncılık.
- Korkmaz, Esat. (1994). *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Köprülü, Mehmet Fuad. (1976). *Türk Edebiyatı’nda İlk Mutasavvıflar*. sad. ve ilave notlar ekleyen: Orhan F. Köprülü. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçük, Metin. (2011). *Seyyid Derviş Beyaz Ocağı ve Şeceresi Alevilik*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Melikoff, Irene. (1993). *Uyur İdik Uyardılar*. çev. Turan Alptekin. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öz, Gülağ (2011). *İslâmiyet Türkler ve Alevilik Bin Dört Yüz Yıllık Muhalefet*. Ankara: Yol Bilim Yayınları.
- Özdemir, İskender. (2014). *Aleviliğin Yazılmayan Tarihi*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Parlatır, İsmail. (2015). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Razi, Seyyid. (2013). *Nehcü’l Belâğa*. Çev. Kadri Çelik. İstanbul: Kevser Yayıncılık.
- Sami, Şemseddin. (1978). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sarı, Arif. (2019). “Safevî Şeyhlerinin Dulkadirli Müritleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 89, 86.
- Saygı, Hakkı. (1996). *Şeyh Safî Buyruğu ve Rumeli Babağan (Bektâşî) Erkânları*. İstanbul: Saygı Yayınları.
- Seloğlu, Ayşegül. “Seyyid Derviş Beyaz Ocağı ve Şeceresi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 60, 459-460.
- Taş, Kibar. (2017). “Dünü ve Bugünü ile Kureyşan Aşiretleri”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- . (2018). “Kureyşan Aşireti’nin/Ocağı’nın 16. Asırdaki Kureyş Cemaati İle Tarihsel Bağlamdaki Yakınlığı”. *OTAM*. 43, 231.

- . (2019). “Seyyid Mahmud-ı Kebir’in (Kureyş) Seyyid Mahmud Hayrani ve Derviş Beyaz/Gevr İle Tarihi Bağı”. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 6 (43), 3249-3250.
- . (2021). “Kureyşan Ocağı’nın Atası Kureyş Kimdir?”. *Hacı Bektaş Veli Muhabbetleri*. 28-29 Mayıs, Çorlu.
- Taşğın, Ahmet. (2003). “Ayetten Nefese: Alevi-Bektaşî Edebiyatının Dönüşümü”. *Yol Dergisi*, 18, 28-43. Alevi-Bektaşî Edebiyatı Sempozyumu (2002), Ankara.
- . (2010). “Alevi ve Bektaşî Kodlu Yayınlarda Ortaya Çıkan Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Alevilik Bektaşîlik Konulu Yayınların Genel Çerçevesi: Süreklilik ve Zorunluluk”. *Alevi ve Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri*, Ilgaz.
- . (2012). *Klasik Kaynaklarda Heterodoks Dervişler ve Heterodoksi*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- . (2018). “Şeyh Safi Buyrukları ve Aleviler Arasında Okunması”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 32, 212.
- Tur, Seyit Derviş. (2012). *Erkânname Aleviliğin İslâm Yorumu ve Alevi Erkanları Alevi İnancına Vurulan Darbeler*. İstanbul: Can Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlük*. (1998). c.2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Vaktidolu, Ali, Adil. (2014). *İmam Cafer-i Sâdık Buyruğu*. İstanbul: Can Yayınları.
- Yalçın, Alemdar ve Yılmaz, Hacı. (2002). “Kureyşan Ocağı Hakkında Bazı Yeni Bilgiler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 22, 11.
- . (2017). *Anadolu’da Bir Oymağın Kültürel Kodları: Koreşanlılar*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Yaman, Ali (2003). “Anadolu Alevileri’nde Otoritenin El Değiştirmesi: Dedelik Kurumundan Kültürel Organizasyonlara”. *Bilgi Toplumunda Alevilik*. Haz. İbrahim Bahadır. Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları.
- . (2004). *Alevilik’te Dedelik ve Ocaklar, Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik*. İstanbul: Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları.
- . (2011). “Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60, 55.
- . (2018). “Geleneksel Alevi Kaynaklarından Modern Literatürüne Aleviliğin Kökeni Tartışmaları”. *Uluslararası Geçmişten Geleceğe Alevilik Sempozyumu*, Ankara.

- . (2019). “Kızılbaş Alevi Ocakları Hakkında Tartışmalar: Derviş Beyaz Ocağı İle Kureyşan Ocağı Farklıdır!” URL1, Erişim tarihi: 11.06.2019. https://www.alevibektasi.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=631:kzlbalevi-ocaklar-hakknda-tartmalar-dervi-beyaz-oca-le-kureyan-oca-farkldr&catid=38:2014-11-29-00-06-44&Itemid=54
- Yıldırım, Rıza. (2012). “Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 62, 136-137.
- . (2017). *Aleviliğin Doğuşu Kızılbaş Sufiliğinin Toplumsal ve Siyasal Temelleri 1300-1501*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- . (2018). *Geleneksel Alevilik İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, Hacı. (2017a). “Alevi-Bektaş İcazetnamelerinde Şekil ve İçerik”. *Turkish Studies* c.12, S.26, 242.
- . (2017b). “Anadolu Aleviliği’nde Sır Kavramı”. *Journal of Human Sciences* 14, 2201.
- Zelyut, Rıza. (2018). *Türk Aleviliği Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni*. Ankara: Kripto Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1:** Seyyid Haktan Çelik, 34, lise, Alevi dedesi, işçi, Buca/İzmir, 07.07.2018.
- KK-2:** Kıymet Bozkurt, 83, ilkokul terk, ev hanımı, Buca/İzmir, 14.08.2018.
- KK-3:** Seyit Ali Tan, 69, ilkokul, çiftçi, Göle/Ardahan, 15.10.2018.
- KK-4:** Mehmet Ali Tan, 78, ilkokul terk, çiftçi, Göle/Ardahan, 15.10.2018,
- KK-5:** Tamam İmran, 63, ilkokul, ev hanımı, Göle/Ardahan, 16.10.2018.
- KK-6:** İsmail Çelik, 42, lise, Alevi dedesi, işçi, Buca/İzmir, 23.03.2019.
- KK-7:** Havva Çelik, 76, okur-yazar değil, dede eşi-ana, ev hanımı, Buca/İzmir, 08.07.2019.
- KK-8:** Rıza Karagöz, 97, ilkokul terk, talip, emekli, Çiğli/İzmir, 10.07.2019.
- KK-9:** Hazır Ali Beyazyıldırım, 77, lise, emekli memur, Alevi dedesi, Alevi araştırmacısı, Bingöl/Merkez, 09.05.2018 ve Varto/Muş, 29.05.2021.
- KK-10:** Metin Küçük, 57, yüksek lisans, yönetici, Alevi dedesi, Çiğli/İzmir, 24.03.2019.

